

تحلیلی بر توسعه یافتگی مناطق یازده‌گانه شهر شیراز از نظر خدمات گردشگری

تاریخ دریافت مقاله: ۱۴۰۱/۰۲/۰۲ تاریخ پذیرش نهایی مقاله: ۱۴۰۱/۰۲/۲۷

محمد جعفر نامدار اردکانی^۱ علی شکور^{۲*} احمد علی خرم بخت^۳

۱- دانشجوی دکتری، گروه جغرافیا، واحد لارستان، دانشگاه آزاد اسلامی، لارستان، ایران

۲- استاد گروه جغرافیا، واحد مرودشت، دانشگاه آزاد اسلامی، مرودشت، ایران

۳- استادیار گروه جغرافیا، واحد لارستان، دانشگاه آزاد اسلامی، لارستان، ایران

چکیده

با شروع انقلاب صنعتی و گسترش شهرنشینی انگیزه مسافرت و تفریح برای تأمین احتیاجات روحی انسان به امری ضروری مبدل گردید، این مهم در دهه‌های اخیر پدیده جهانی را به وجود آورد که اصطلاح صنعت گردشگری را بر آن نهاده‌اند. ورود گردشگر به یک مکان می‌تواند اثرات اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی مهمی در آن محیط برای جای گذارد و باعث توسعه و پیشرفت منطقه شود. هدف پژوهش حاضر ارزیابی توسعه یافتگی مناطق یازده‌گانه شهر شیراز از نظر خدمات گردشگری می‌باشد. این پژوهش از نظر هدف، کاربردی و از نظر ماهیت و روش توصیفی - تحلیلی می‌باشد. اطلاعات و داده‌های مورد نیاز در این پژوهش، با استفاده از منابع کتابخانه‌ای و آمارنامه سال ۱۳۹۸ گردآوری شده است. جهت تحلیل، ابتدا داده‌ها استاندارد سازی شده و در نهایت با بهره‌گیری از روش اسکالوگرام مناطق یازده‌گانه شهر شیراز رتبه‌بندی شد. نتایج پژوهش نشان داد که از نظر شاخص‌های مورد بررسی منطقه یک با امتیاز ۷۹ در رتبه اول گردشگری و بسیار برخوردار قرار دارد. همچنین مناطق چهار و یازده علی‌رغم موقعیت جغرافیایی به دلیل جمعیت زیاد و عدم توجه مدیران مربوطه از نظر شاخص‌ها و عناصر تأمین‌کننده توسعه پایدار گردشگری با امتیازهای ۴۶ و ۴۹ در سطح تا حدودی برخوردار و رتبه‌های آخر شناخته شدند. نتایج حاصل از این پژوهش حاکی از وجود شکاف بین مناطق یازده‌گانه شیراز از نظر توسعه گردشگری می‌باشد و در این بین هیچ کدام از مناطق در شرایط کم برخوردار قرار نگرفته است.

واژه‌های کلیدی: توسعه، توسعه پایدار شهری، خدمات گردشگری و شهر شیراز.

مقدمه

امروزه صنعت گردشگری در دنیا، به عنوان یکی از مهم‌ترین و متنوع‌ترین صنایع مطرح است و با نرخ رشدی شتابان گسترش یافته و منبع درآمد قابل ملاحظه‌ای برای بسیاری از دولت‌ها است و در عین حال از عوامل مؤثر در تبادلات فرهنگی بین کشورهاست و به عنوان گسترده‌ترین صنعت خدماتی جهان حائز اهمیت ویژه‌ای است. گردشگری نقش حیاتی را در اقتصاد جهانی ایفا می‌کند و فعالیتی چند بعدی بوده و از آن به عنوان امید بخش‌ترین صنعت کشورهای جهان سوم یاد شده است (سرای و شمشری، ۱۳۹۲).

شهرنشینی پدیده‌ای جهانی است که اکنون در کشورهای در حال توسعه به مثابه آتشی است که در آنها زبانه می‌کشد و روز به روز به وسعت آن افزوده می‌شود (ضرغام فرد و همکاران، ۱۳۹۷). افزایش شتابان جمعیت شهری، یکی از مشخصه‌های شهرنشینی در دهه‌های اخیر است (نظم فر و محمدی، ۱۳۹۶). بررسی و شناخت نواحی شهری و تحلیل قابلیت‌ها و تنگناهای آنها در فرآیند برنامه‌ریزی گردشگری اهمیت بسزایی دارد و لذا امروزه آگاهی از امکانات؛ توانایی‌ها؛ ضعف‌ها و کاستی‌های گردشگری نوعی ضرورت جهت ارائه طرح‌ها و برنامه‌های آگاهانه مدیریتی محسوب می‌گردد.

گردشگری با تمام منافع و معایبی که داراست، توجه بسیاری از سیاست‌گذاران، برنامه‌ریزان و علاقه‌مندان به رشد و توسعه را به خود جلب کرده است از همین رو ادبیات گسترده‌ای حول محور آن شکل گرفته و به دلیل آنکه رقبا و موضع در برابر آنها، یکی از عناصر مؤثر و مهم بر روند گردشگری مقصدها است. بقاء و بالندگی صنعت گردشگری در جوامع نه تنها نیازمند زیرساخت‌های اساسی است بلکه خود می‌تواند مقدمه‌ای برای شکل‌گیری و بهبود وضع بسیاری از کسب و کارها باشد. ماهیت صنعت گردشگری آن را به لوکوموتیوی مبدل کرده است که در صورت مدیریت صحیح می‌تواند توسعه در بسیاری از بخش‌ها را به دنبال داشته باشد. اما همین همپوشانی گردشگری با سایر فعالیت‌ها در جوامع تهدیداتی را به همراه داشته است که در صورت عملکرد ناصحیح هر کدام از بخش‌ها، بروز آسیب جدی در صنعت گردشگری دور از ذهن نیست، فراگیری این مسئله تا آنجاست که برخی از متخصصان، صنعت گردشگری را به چتری تشبیه کرده‌اند که با کوچکترین سوراخ در گوشه‌ای از آن، کل کارکردش به خطر خواهد افتاد (نادیان، ۱۳۹۲).

توسعه پایدار گردشگری، باعث ایجاد شادی در جامعه میزبان و مهمان می‌شود. بنابراین، حیاتی است که یک مقصد به طور منظم رفاه ساکنان و به دنبال آن شادی آنها را افزایش دهد. ساکنانی که شاد هستند، از توسعه گردشگری حمایت می‌کنند. آنها تمایل دارند با گردشگران روابط دوستانه داشته و مهمان‌نواز باشند. در نتیجه، تجربه خاطره‌انگیز گردشگری شکل می‌گیرد و بر احتمال بازگشت گردشگران به مقصد تأثیر می‌گذارد (ریورا، ۲۰۱۷).

تعیین میزان برخورداری مناطق شهری از نشر گردشگری می‌تواند در نحوه خدمات‌رسانی در آن شهر مؤثر و کارآمد باشد. این مسئله مخصوصاً برای نهادهای عمومی و خدماتی مانند شهرداری اهمیت دارد. نحوه مداخله این نهادها در باز توزیع درآمد و ارائه خدمات، به توازن بیشتر امکانات و کاهش فاصله طبقاتی منجر می‌شود. بنابراین اگر هدف این سازمانها کمک به تحقق اصل عدالت اجتماعی است، توزیع بهینه خدمات و امکانات باید به گونه‌ای هدایت شود که به نفع همه اقشار و گروه‌های اجتماعی جامعه باشد و در نتیجه عدالت اجتماعی و فضایی تحقق یابد (امانپور و همکاران، ۱۳۹۶).

به این منظور تحلیل فضایی توسعه گردشگری در مناطق و استان‌های مختلف، یکی از الزامات مهم توسعه پایدار گردشگری و اجتناب از ایجاد و توسعه نابرابری‌های فضایی است. زیرا حضور مؤثر خدمات گردشگری کارآور مطلوب و توزیع بهینه و متناسب آن جهت ارائه به گردشگران و سایر استفاده‌کنندگان می‌تواند به توازن و تعادل سایر کارکردهای گردشگری کمک شایان توجهی کند. از این رو، در برنامه‌ریزی خدمات گردشگری آنچه می‌تواند به تحقق پذیری بیشتر این برابری کمک کند، توجه به عدالت فضایی و برنامه‌ریزی‌هایی است که تمرکز بین دو عنصر تقاضا (گردشگران) و عرضه (مراکز ارائه‌کننده خدمات) را حفظ کند (افراخته و همکاران، ۱۳۹۵).

شهر شیراز به عنوان یکی از کلانشهرهای کشورمان مطرح است که جمعیتی بالغ بر ۱،۵۶۵،۵۷۲ نفر دارد و از نظر تقسیم‌بندی شهری به ۱۱ منطقه شهری تقسیم‌بندی شده است. هر منطقه به لحاظ وسعت و جمعیت و برخورداری از میزان گردشگری با یکدیگر متفاوت است. همچنین میزان توزیع و پراکنش خدمات گوناگون شهری از جمله فضای سبز، امکانات تفریحی و رفاهی، امکانات بهداشتی درمانی و... نیز متفاوت است و این تفاوت در مناطق با بافت حاشیه‌ای شهری بیشتر مشهود است.

بنابراین، با توجه به اینکه شهر شیراز یکی از مهمترین قطب‌های گردشگری کشور و نیز دارای جاذبه‌های گردشگری فراوانی در سطوح منطقه‌ای، ملی و بین‌المللی همچون حرم مطهرشاه چراغ، (ع)، پاسارگاد، تخت جمشید، نقش رستم، نقش رجب، حافظیه، سعدیه و غیره است و سالانه جمعیت انبوهی از گردشگران داخلی و خارجی را به خود جذب می‌کند، لزوم توجه به توزیع بهینه و متعادل خدمات گردشگری در تمام مناطق استان اهمیت می‌یابد؛ زیرا توزیع فضایی متعادل خدمات گردشگری در سطح استان از مهم‌ترین نشانه‌های عدالت فضایی است و برنامه‌ریزان گردشگری وظیفه سنگینی در خصوص ایجاد تعادل فضایی خدمات و امکانات در این زمینه برعهده دارند. لذا هدف از تحقیق حاضر ارزیابی توسعه گردشگری مناطق یازده گانه شهر شیراز از نظر معیارهای توسعه پایدار شهری "زیست محیطی، فرهنگی، خدکات شهری و بهداشتی درمانی" است. از طرفی با بررسی وضعیت کاربری‌های زیست محیطی و بهداشتی درمانی و تعیین میزان مورد نیاز هر محدوده می‌توان دورنمایی کامل و مناسب را در بازنگری طرح تفصیلی گردشگری لحاظ نمود این تحقیق می‌تواند در توسعه پایدار گردشگری شهر شیراز تأثیرگذار باشد

که با هدایت بهتر و سریعتر امکانات و خدمات مختلف شهری به سمت مناطق کمتر برخوردار منجر به ایجاد یک توسعه همگون و پایدار در زمینه گردشگری شود.

اهداف و سؤالات پژوهش:

هدف اصلی پژوهش	اهداف فرعی پژوهش	پرسشهای تحقیق
تعیین توسعه گردشگری مناطق شهر شیراز بر اساس شاخص زیست محیطی، بهداشتی درمانی، فرهنگی و خدمات شهری	بررسی وضعیت گردشگری شهر شیراز بر اساس شاخصهای زیست محیطی، بهداشتی درمانی، فرهنگی و خدمات شهری	آیا میزان گردشگری مناطق یازده گانه شهر شیراز از نظر شاخص زیست محیطی، بهداشتی درمانی، فرهنگی و خدمات شهری متفاوت است؟
	تعیین مناطق بیشتر و کمتر برخوردار شهر شیراز از نظر شاخصهای توسعه پایدار گردشگری	

پیشینه نظری پژوهش:

توسعه، فرایند جامعی از فعالیت‌های اقتصادی، اجتماعی، سیاسی و فرهنگی است که هدف آن، بهبود شرایط زندگی آحاد جامعه، آزادی، مشارکت و توزیع عادلانه‌ی منافع و امکانات است. در چارچوب تعاریف و کل نگرها می‌توان توسعه را روندی فراگیر در جهت افزایش توانایی‌های انسانی اجتماعی برای پاسخگویی به نیازهای آنها دانست؛ ضمن آنکه نیازها در پرتو ارزش‌های فرهنگی جامعه و بینش‌های پایداری جهان پالایش می‌یابند. توسعه یکپارچه و متوازن ناحیه‌ای، کاهش نابرابری‌های ناحیه‌ای در سطح کلان ملی، پیوند منطقی بین برنامه‌های توسعه ملی و محلی، آسیب‌شناسی منطقه‌ای و نیز برنامه‌ریزی برای توسعه‌ی فراگیر منطقه‌ای، از اهداف عمده‌ی برنامه‌ریزی توسعه در مناطق کشور به شمار می‌رود. نظریه‌های توسعه‌ی منطقه‌ای، در دو دسته‌ی که براساس تقسیم «پایه‌ی اقتصادی» و «رشد بخش‌های اقتصادی» کلی قابل طبقه‌بندی است. دسته‌ی اول مواردی از قبیل فعالیت‌های اقتصادی اجتماعی، به بخش‌های عملکردی و تکیه بر برنامه‌ریزی بخشی برای توسعه‌ی منطقه‌ای، تفکیک‌پذیر است. دسته‌ی دوم نظریاتی که بر پایه‌ی تقدم فضایی انسان‌ها و فعالیت‌ها و یکپارچگی آنها در محیط، به برنامه‌ریزی فضایی برای توسعه متکی‌اند. از این دسته نظریات می‌توان به «قطب رشد»، «منظومه کشت- شهری (آگروپلینین)»، «نظام سلسه‌مراتب سکونتگاه‌ها» و «زیست منطقه و توسعه پایدار» اشاره کرد (اطاعت و نیکزاد، ۱۳۹۵).

اصطلاح توسعه که ابتدا توسط پژوهشگران و سیاست‌گذاران آمریکایی مطرح و در میان آنان محبوبیت یافت و سپس به سرعت به اروپا و به ویژه به کشورهای کمتر صنعتی جهان معرفی شد، علیرغم مفهوم نارسای آن در سطح جهان، به بحث عمده سازمان‌های بین‌المللی تبدیل شد. توسعه ابعاد مختلفی

دارد؛ اما توسعه باید پایدار، همه جانبه، متوازن و درونزا باشد. برای رسیدن به چنین توسعه‌ای باید همه ابعاد توسعه را شناخت و بر اساس آن برنامه‌ریزی متقن و دقیقی پی ریزی کرد. انواع توسعه را می‌توان تحت عنوان توسعه فرهنگی تعریف کرد (یاوری و همکاران، ۱۳۹۷). توسعه پایدار، یعنی تأمین نیازهای نسل حاضر بدون به مخاطره انداختن امکانات نسل های آینده برای تأمین نیازهای خودشان و ناظر بر این ایده است که به طور همزمان با توسعه اقتصادی، اجتماعی و سیاسی، به ویژه به منظور تأمین منافع بی‌بضاعت‌ترین افراد جامعه، توأم شود. ایده توسعه پایدار در برداشتی منسجم از محیط زیست و توسعه نمود می‌یابد.

توسعه پایدار را می‌توان به باز ساخت بلندمدت سیستمی برای احیا و ساخت مجدد آن سیستم تعبیر کرد (درستی و همکاران، ۱۳۹۷). توسعه پایدار شهری نیازمند شناسایی محدودیت‌های محیطی برای فعالیت‌های انسانی در ارتباط با شهرها و تطبیق روش‌های طراحی در این محدودیت‌هاست. در این نظریه موضوع نگهداری منابع برای حال و آینده از طریق استفاده بهینه از زمین و وارد کردن ضایعات به منابع تجدید ناپذیر مطرح است. توسعه پایدار، به حداقل رساندن مصرف منابع تجدید نشونده در راس اهداف خود و استفاده پایدار از منابع تجدید شونده، جذب ظرفیتهای محلی و پاسخگویی به نیازهای بشر را مد نظر قرار می‌دهد (نظریان و شوهانی، ۱۳۹۵).

از دیدگاه عدالت اجتماعی، توسعه به معنای وجود امکانات و توزیع عادلانه آنهاست. انتظام، انسجام و تعادل بین مجموعه عناصر تشکیل دهنده جامعه شهری از مصادیق بارز توسعه یافتگی و از جمله سازوکارهای اصلی پیشرفت و شکوفایی جوامع به شمار می‌رود. بنابراین می‌توان گفت شهری که سلسله روابط و مناسبات اجتماعی آن فاقد تعادل نسبی باشد و به طور نابرابر و ناهمگون رشد کند، خصیصه‌های شهر سالم را ندارد و ناگزیر در گذر زمان به سرایشی زوال می‌افتد (مولایی هاشجین و همکاران، ۱۳۹۷). به منظور برقرار تعادل و توازن در هر شهر لازم است مطالعاتی در زمینه‌ی شناخت وضعیت موجود شهر و در جهت رفع نارسایی‌ها و محرومیت زدایی و توزیع عادلانه امکانات و خدمات صورت گیرد تا بتوان گامی در جهت تحقق شهر شاد برداشت.

توسعه پایدار شهر و گردشگری:

گردشگری شهری در صورتی می‌تواند به توسعه پایدار شهر کمک نماید که در راستای اهداف و زمینه‌های پایداری باشد. به طور کلی توسعه پایدار شهر مرهون تعاملات پایدار، سازنده و نظام‌وار انسان با انسان (در ابعاد مختلف) و انسان با محیط (در بعد طبیعی و اکولوژیکی) آن می‌باشد. تعاملاتی که بر اثر آن در طول زمان، شهر از نظر زیست قابل سکونت، از نظر اقتصادی با دوام و از نظر اجتماعی همبسته و از نظر کالبدی زیبا می‌گردد. ایجاد و توسعه انواع مراکز اقامتی مدرن، فضاهای تفریحی و سرگرمی، فضاهای خرید

بزرگ شهری، موزه‌ها و مراکز فرهنگی و هنری بویژه فرهنگ و هنر بومی با هدف توسعه گردشگری، موجب بهره‌مند شدن ساکنین شهر و گردشگران شهری از این خدمات خواهند بود. بنابراین در حال حاضر با توجه به گستردگی مدیریت شهری در کلان شهرهای کشورها، بهره‌گیری از جاذبه‌های توریستی، می‌تواند نقش مؤثری در معرفی شهرها به عنوان یک جاذبه گردشگری جهانی و تأثیر فراوانی در اقتصاد این شهرها داشته باشد. ایجاد و توسعه فضاهای شهری مناسب، بازسازی فضاهای به ظاهر متروک و مرده برای احیای جنبه‌های کهن جامعه از جمله آثار توسعه گردشگری شهری است. گردشگری در اثرگذاری و اثرپذیری متقابل با شهر و در یک سیستم انسان-محیط می‌تواند منجر به توسعه پایدار شهر شود. با توجه به این که توسعه پایدار به عنوان جریانی مداوم در تغییرات اقتصادی-اجتماعی و زیست محیطی برای افزایش و ترقی رفاه مستمر کل اجتماع تعریف می‌شود و پویایی چند بعدی است، توسعه گردشگری زمانی پایدار و منجر به توسعه پایدار شهری می‌شود که مخرب نبوده و امکان حفظ منابع آب و خاک، منابع ژنتیکی، گیاهی و جانوری را برای آیندگان فراهم آورد. در واقع گردشگری پایدار، گردشگری است که بتواند در محیط در زمانی نامحدود ادامه یابد؛ از نظر انسانی و فیزیکی به محیط زیست صدمه نرزد و به توسعه سایر فعالیت‌ها و فرایندهای اجتماعی لطمه‌ای وارد نکند. گردشگر به عنوان عنصری هوشمند و انسانی و به منزله ورودی‌های مهم یک سیستم شهری می‌تواند اثرات مثبتی در ابعاد مکانی-فضایی و زمینه‌ساز توسعه پایدار شهر داشته باشد. ضمن اینکه شهر و مدیران شهری نیز در ارتباط متقابل و در راستای بسترسازی مناسب جهت حداکثر بهره‌گیری از مزایای مذکور ناگزیر از تأمین ساخت‌ها، زیرساخت‌ها و تقویت کارکردهای مناسب و متناسب در شهر و پس کرانه آن هستند (شادالوئی، ۱۴۰۰).

پیشینه پژوهش:

سرای و شمشیری (۱۳۹۲) در پژوهشی به بررسی وضعیت گردشگری در شهر شیراز در راستای توسعه پایدار با استفاده از مدل سوات پرداختند. یافته‌های پژوهش حاکی از این امر بود که شهر شیراز به دلیل موقعیت و آثار برجسته تاریخی، فرهنگی، هنری و ادبی خود در موقعیت تهاجمی/رقابتی قرار دارد و ظرفیت تبدیل شدن به یکی از بزرگترین مراکز توریستی ایران در سطح بین‌المللی را داراست. بزرگترین مانع در راه رسیدن به این هدف ناتوانی سیاسی-مدیریتی، مالی و تجهیزاتی شهر، مدیریت غیرتخصصی و ناکارآمد، ضعف زیرساخت‌ها و تبلیغات است.

رئیزی و رئیزی (۱۳۹۴)، به سنجش توسعه یافتگی نواحی شهر شیراز براساس شاخص‌های مختلف اقتصادی، اجتماعی، آموزشی، بهداشتی و... پرداخته‌اند. در نهایت نواحی شهر شیراز را بر این اساس سطح بندی نموده‌اند.

میرزایی و زنگ آبادی (۱۳۹۸) در پژوهشی به تحلیل فضایی شاخص‌های گردشگری و توسعه

شهری با رویکرد شهر شاد در شهر شیراز پرداختند. نتایج پژوهش حاضر نشان داد که هیچ یک از مناطق شهر شیراز از نظر شاخص‌های مورد بررسی در سطح برخوردار قرار ندارد. همچنین از نظر توزیع کاربری‌های مختلف عدالت رعایت نشده و بیشتر کاربری‌ها در برخی مناطق شهری متمرکز شده‌اند. براساس نتایج ترکیبی ۳مدل، مناطق ۱ و ۸ جزء مناطق نسبتاً برخوردار، مناطق ۲، ۳، ۶ و ۱۰ جزء مناطق نسبتاً محروم و سایر مناطق محروم شناخته شدند.

شادالویی (۱۴۰۰) در پژوهشی به بررسی تأثیر گردشگری در فرآیند توسعه پایدار شهری پرداخت. نتایج نشان داد گردشگری (صنعت توریسم) بر توسعه پایدار شهری نقش داشته و فرهنگ نیز به عنوان یکی از مؤلفه‌های توسعه در این ارتباط می‌باشد. لذا می‌توان این گونه عنوان نمود که فرهنگ با تأثیر پذیری از گردشگری می‌تواند بر توسعه پایدار شهری نقش داشته باشد.

موتانا و موکوادا^۱ (۲۰۱۹) در پژوهشی با عنوان بررسی شاخص‌های گردشگری پایدار در دراکنزبرگ آفریقای جنوبی، با استفاده از مدل "معیار جهانی گردشگری پایدار" به این نتیجه رسیده‌اند که سرمایه‌گذاری‌ها به منظور توسعه گردشگری در این بخش از آفریقای جنوبی، صرفاً با اهداف اقتصادی و سودآوری تجاری صورت گرفته است. به همین دلیل، شاخص‌های اجتماعی، فرهنگی و به ویژه زیست‌محیطی در گردشگری منطقه دراکنزبرگ آفریقای جنوبی از وضعیت مطلوبی برخوردار نیست.

وانگ و همکاران (۲۰۲۱) در پژوهشی به ارزیابی توسعه پایدار زیست‌محیطی بر اساس چارچوب PSR و فرآیند تحلیل سلسله مراتبی وزنی پرداختند. توسعه پایدار زیست‌محیطی مفهومی چند بعدی است که بر یکپارچگی اقتصاد، جامعه و محیط زیست در یک منطقه و تحقق تعادل پویا تأکید دارد. چگونگی توسعه پایدار از نظر زیست‌محیطی به طور عینی یکی از دغدغه‌های مهم محققان و سیاست‌گذاران بوده است. برای رسیدگی مؤثر به این مشکل، ابتدا شاخص‌های توسعه پایدار زیست‌محیطی را بر اساس چارچوب فشار-وضعیت-پاسخ (PSR) بدست می‌آوریم. سپس عوامل وزن متغیر را در فرآیند تحلیل سلسله مراتبی سنتی (AHP) معرفی می‌کنیم تا وزن‌های تعیین شده توسط کارشناسان به شاخص‌های توسعه پایدار با زمان یا مکان تغییر کند. به این ترتیب، ما یک روش توزیع وزن جدید و بهبود یافته به نام فرآیند تحلیل سلسله مراتبی وزن متغیر را پیشنهاد می‌کنیم. در نهایت، ما از شاخص‌های توسعه پایدار زیست‌محیطی بر اساس PSR و فرآیند تحلیل سلسله مراتبی وزن متغیر برای ارزیابی توسعه پایدار شهرها در یک کشور مورد استفاده می‌کنیم. مطالعه ما نشان داد که: (۱) شاخص‌های توسعه پایدار از نظر زیست‌محیطی باید از سه بخش تشکیل شود: شاخص‌های فشار توسعه پایدار از نظر زیست‌محیطی، شاخص‌های دولتی توسعه پایدار زیست‌محیطی، و شاخص‌های پاسخ به توسعه پایدار. (۲) با فرآیند تحلیل

¹ - Mutana and Mukwada

² - Drakensberg

سلسله مراتبی وزن متغیر، فرآیند سلسله مراتب رتبه‌بندی ما می‌تواند تغییرات پویا در بین شاخص‌ها را بهتر از روش سنتی AHP مدیریت کند و وضعیت واقعی شاخص‌ها را بهتر منعکس کند.

چن و زانگ (۲۰۲۱) ارزیابی و عوامل توسعه پایداری شهر در شمال شرقی چین: تحلیلی بر اساس تعامل بین شاخص‌های چندگانه پرداختند. توسعه پایدار موضوع مهمی برای احیای جامع پایگاه صنعتی قدیمی شمال شرق چین است. بنابراین، این مطالعه مجموعه‌ای از ۲۱ شاخص را که ابعاد اقتصادی، اجتماعی و زیست‌محیطی را پوشش می‌دهند برای ساختن یک سیستم شاخص جمع‌آوری کرد و TOPSIS-ORM یکپارچه را بر اساس تعامل بین شاخص‌های مختلف برای ارزیابی عملکرد پایداری شهرهای در حال کوچک شدن شمال شرق چین پیشنهاد کرد. برای ارزیابی دلایل نوسانات پایداری، مؤثر بر پایداری مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفت. مهم‌ترین یافته‌ای که از این تحقیق به دست می‌آید این است که رابطه متقابل بین شاخص‌ها در ارزیابی پایداری باید در نظر گرفته شود. نتایج تجربی ثابت کرد که عملکرد پایداری شهرهای در حال کوچک شدن در شمال شرقی چین ضعیف بود، و کاهش قابل توجهی را در طول دوره مورد بررسی از ۲۰۱۳ تا ۲۰۱۷ تجربه کرد. ارزش‌های ارزیابی نسبتاً بهتر توزیع فضایی نشان می‌دهد که شهرهایی با پایداری مشابه روی نقشه در کنار هم قرار گرفتند و به شرق شمال شرقی چین منتقل شدند. مقایسه شاخص‌ها نشان داد که شاخص‌های اقتصادی عوامل محدودکننده رایجی هستند که مانع پایداری در اکثر شهرهای کوچک‌تر می‌شوند. علاوه بر این، بهبود عملکرد پایداری به افزایش بعد زیست محیطی در شمال شرقی چین نسبت داده شد.

۱- ماندیک و کنل (۲۰۲۱) در پژوهشی با عنوان حکمرانی هوشمند مقاصد گردشگری بر اساس دیدگاه مدیریت مقصد به این نتیجه رسیدند که مقاصد گردشگری شهری می‌توانند به عنوان عوامل اجتماعی، عملکردی، زیست‌محیطی و ارائه خدمات شهروند محور استفاده شوند. همه اینها می‌تواند به مقاصد گردشگری فرهنگی شهری برای بهینه سازی توسعه گردشگری خود کمک کند. این تحقیق علاوه بر این، تأثیر عوامل زمینه‌ای، مانند سطح حمایت بخش عمومی از گردشگری و تأثیر فزاینده ذینفعان غیرگردشگری در مدیریت مقصد، را بر ادراک گردشگری فرنگی شهری نشان می‌دهد و توصیه‌هایی برای چگونگی پیشرفت در استفاده از این عوامل را ارائه می‌کند.

۲- شیدونگ^۲ و همکاران (۲۰۲۱) در پژوهشی به بررسی بازخورهای زیست‌محیطی به رشد گردشگری شهری و تأثیر آن بر مدیریت پایدار شهری پرداختند و نتیجه گرفتند که یک چرخه تجاوز شهری شامل برنامه‌ریزی فضایی، رشد گردشگری شهری، افزایش جمعیت، افزایش تقاضای زمین حداقل چهار سال طول می‌کشد و نظارت بر این امر می‌تواند نقش زیادی در پیش‌بینی مکان و اندازه تجاوزات آینده داشته

^۱ . Mandic & Kennell

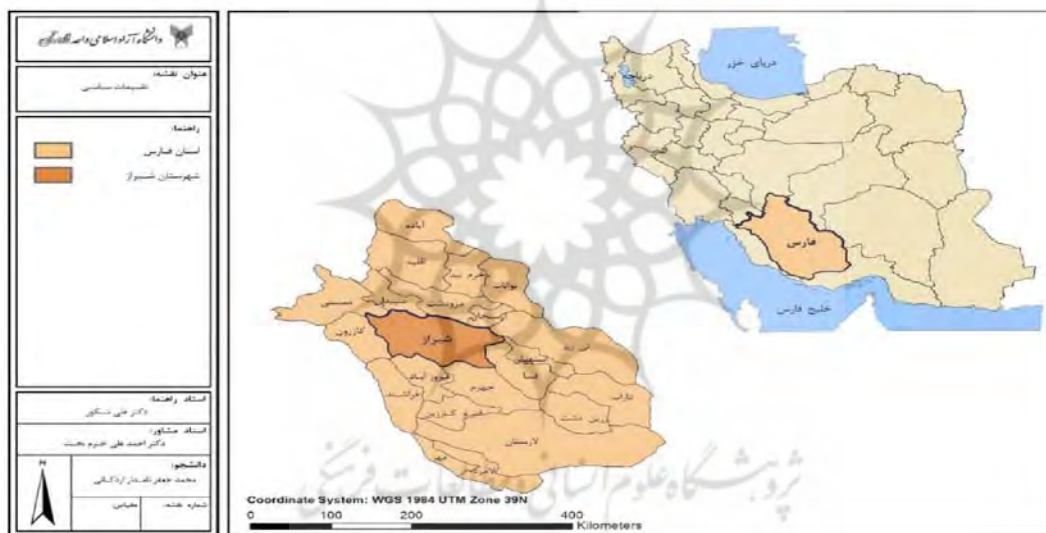
^۲ . Shidong

باشد. این پیش‌بینی عینی مبنای قابل اعتمادی برای توسعه پایدار است.

محدوده و قلمرو مورد مطالعه:

محدوده مورد مطالعه شهر شیراز، مرکز استان فارس به طول ۴۰ کیلومتر و عرضی متفاوت بین ۱۵ تا ۳۰ کیلومتر با مساحت ۲۴۰ کیلومتر مربع به شکل مستطیل و از لحاظ جغرافیایی در جنوب غربی ایران و در بخش مرکزی فارس قرار دارد. اطراف شیراز را رشته کوه‌های نسبتاً مرتفعی به شکل حصاری استوار، احاطه کرده‌اند که از لحاظ سوق‌الجیشی و حفظ شهر اهمیت ویژه‌ای دارند. این شهر از سمت غرب به کوه دراک، از سمت شمال به کوه‌های بمو، سبزپوشان، چهل مقام، و باباکوهی از رشته‌های زاگرس محدود شده‌است. ارتفاع آن از سطح دریا بین ۱۴۸۰ تا ۱۶۷۰ متر در نقاط مختلف شهر متغیر است. شهر شیراز شامل ۲ بخش، ۴ شهر و ۹ دهستان است و جمعیت آن بالغ بر ۱۵۶۵۵۷۲ نفر است (سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی کشور، ۱۳۸۴).

نقشه ۱: موقعیت شهر شیراز در استان فارس

روش و ابزار تحقیق

این پژوهش با توجه به اهداف ارائه شده از نوع پژوهش‌های کاربردی و نیز با توجه به ماهیت و روش آن از نوع توصیفی-تحلیلی است. در این پژوهش ابتدا با دیدی سیستماتیک و ساختاری به مرور ادبیات نظری در حوزه توسعه پایدار گردشگری، پرداخته شد؛ سپس بر پایه مبانی نظری حاصل شده، شاخص‌ها و متغیرهای تأثیرگذار در توسعه پایدار گردشگری در ابعاد زیست محیطی، بهداشتی درمانی، فرهنگی و خدمات شهری و به ترتیب برای هر یک از شاخص‌های فوق ۵ و ۷ و ۱۱ و ۱۳ زیر شاخص استخراج گردید (جدول ۲). محدوده جغرافیایی مورد مطالعه کلان شهر شیراز مناطق یازده گانه و به لحاظ

زمانی، داده‌های سال ۱۳۹۸ است. همچنین اطلاعات مورد نیاز با استفاده از سالنامه آماری نفوس و مسکن و همچنین سالنامه آماری شهرداری، مصاحبه، سایت‌های اینترنتی و مراجعه به ادارات و سازمان‌های مربوطه جمع‌آوری خواهد شد. به منظور بدست آوردن اطلاعات تکمیلی همچون شاخص‌های اثرگذار بر توسعه یافتگی (شاخص‌های مهم از نظر شهروندان) نیز از پرسشنامه استفاده می‌شود. پرسشنامه مذکور بر اساس روش کوکران و با نظر تعدادی صاحب نظر و کارشناس و همچنین شهروندان ساکن در مناطق یازده‌گانه شهر شیراز تکمیل و سپس تعداد ۳۶ شاخص اثرگذار در توسعه پایدار شهری جهت بررسی انتخاب گردید. جهت تجزیه و تحلیل داده‌ها نیز علاوه بر تکنیک‌های اسکالوگرام از نرم افزارهای Excel و SPSS و ۲۰۱۶ و ARC GIS استفاده گردید. در نهایت با توجه به خروجی حاصل از مدل اسکالوگرام مناطق مطالعه شده در ۴ سطح بسیار برخوردار (۷۰-۱۰۰)، برخوردار (۵۰-۷۰)، تا حدودی برخوردار (۳۰-۵۰) و کم برخوردار (۰-۳۰) ارزیابی شده. شاخصهای مورد مطالعه به شرح جدول زیر می‌باشد:

جدول ۲: مؤلفه‌ها و شاخص‌های منتخب برای سنجش توسعه پایدار گردشگری

مؤلفه‌ها	شاخص‌ها
	- سرانه بازارچه‌ها
	- تعداد پارکینگ عمومی
	- مترای آسفالت
	- وسایل آبخوری، بدنسازی و بازی کودکان
	- مترای پیاده روی
	- تعداد پمپ بنزین و گاز
	- تعداد ترمینال‌های درون شهری
	- سرانه فضای ورزشی
	- تعداد نگارخانه
	- سرانه ظرفیت سالنهای سینما (صندلی / سالن)
	- تعداد استند و بیلبرد تبلیغاتی
	- تعداد پلیس +۱۰
	- سرانه باغ خانواده
	- تعداد استخر

<ul style="list-style-type: none"> - سرانه فرهنگسرا - تعداد کتابخانه ها 	
<ul style="list-style-type: none"> - سرانه تولید پسماند - میزان بازیافت جمع آوری شده 	زیست محیطی
<ul style="list-style-type: none"> - تعداد توالت های عمومی - سرانه فضای سبز 	
<ul style="list-style-type: none"> - سرانه فضای پارک 	
<ul style="list-style-type: none"> - تعداد موسسات درمانی - تعداد مراکز بهداشتی درمانی 	بهداشتی درمانی
<ul style="list-style-type: none"> - تعداد خانه های بهداشت - تعداد آزمایشگاه ها 	
<ul style="list-style-type: none"> - تعداد داروخانه ها 	

تجزیه و تحلیل داده ها

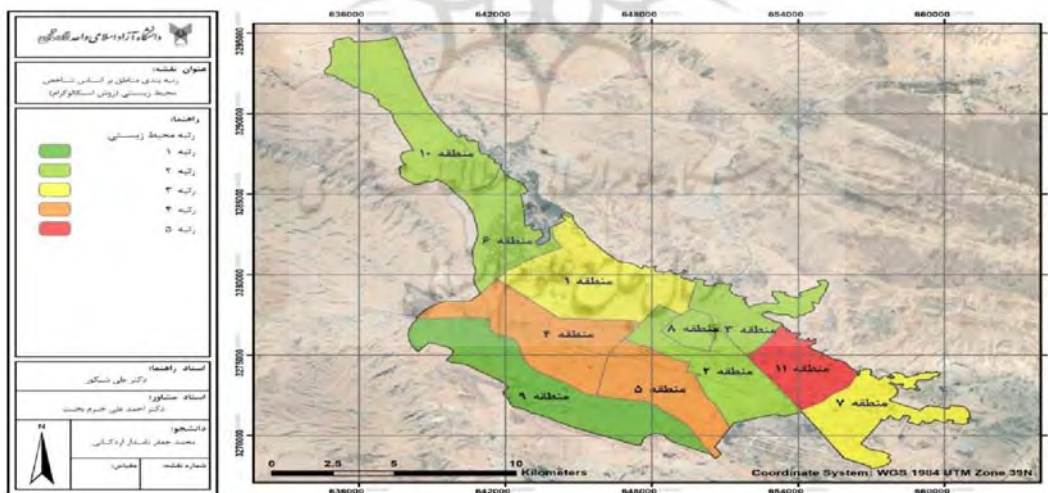
مقایسه و تفکیک مناطق یازده گانه شهر شیراز براساس مدل اسکالوگرام

شاخص زیست محیطی:

در این روش طبق محاسبات انجام شده منطقه نه و ده از لحاظ شاخص زیست محیطی در رتبه های اول و دوم شهر شیراز قرار گرفته است که نشان دهنده برتری مناطق فوق از نظر شاخص های زیست محیطی که یکی از پارامترهای توسعه پایدار گردشگری می باشد.

جدول ۳: امتیاز و رتبه مناطق یازده گانه شهر شیراز از نظر شاخص زیست محیطی بر اساس روش اسکالوگرام

رتبه	امتیاز زیست محیطی	سرانه فضای پارک	سرانه فضای سبز	سرویس بهداشتی	بازیافت جمع آوری شده	سرانه تولید پسماند	منطقه
۳	۱۲	+	-	-	*/-	-	۱
۲	۱۳	+	-	-	-	*/-	۲
۲	۱۳	+	+	*/-	-	*/-	۳
۴	۱۰	+	-	-	-	*/-	۴
۴	۱۰	*/-	-	-	-	*/-	۵
۲	۱۳	-	+	-	-	*/-	۶
۳	۱۲	-	-	*/-	-	*/-	۷
۲	۱۳	-	-	-	+	-	۸
۱	۱۶	-	+	+	-	+	۹
۲	۱۳	*/-	+	-	-	*/-	۱۰
۵	۹	-	-	-	-	+	۱۱

نقشه ۲: وضعیت شاخص زیست محیطی در مناطق یازده گانه شهر شیراز بر اساس روش اسکالوگرام

شاخص بهداشتی درمانی:

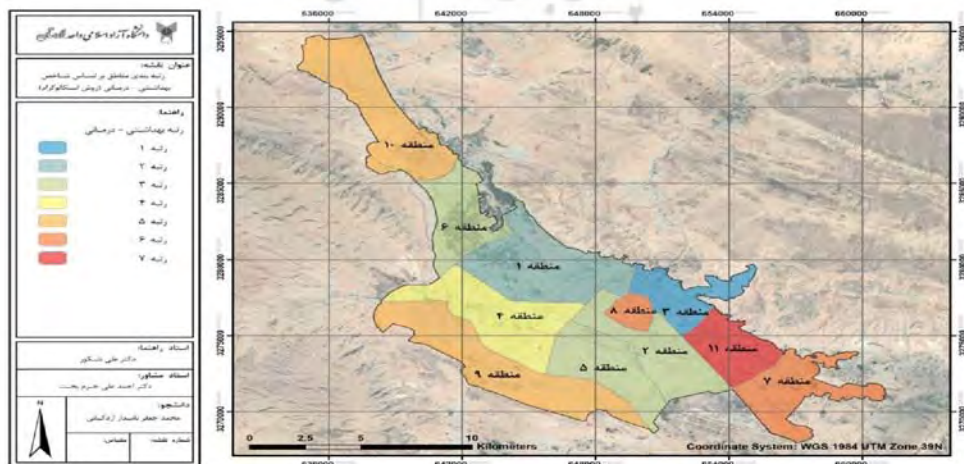
با توجه به وضعیت توریست درمانی شهر شیراز و ورود سالانه تعداد زیادی توریست داخلی و خارجی به ویژه از کشورهای خلیج همیشه فارس جهت درمان به شهر شیراز لازم می باشد از این نظر

وضعیت مناطق مورد بررسی قرار گیرد تا در نهایت موانع و کمبودها شناسایی و در جهت رفع آن اقدامات اساسی اتخاذ گردد. در انتها از نظر شاخص بهداشتی درمانی، منطقه سه در شرایط بهتری نسبت به سایر مناطق قرارداد و در رتبه یک جدول مذکور می باشد. منطقه یک در رتبه دوم، منطقه دو، پنج و شش در رتبه سوم، منطقه چهار در رتبه چهارم، مناطق نه و ده در رتبه پنجم و مناطق هفت و هشت در رتبه ششم و در نهایت منطقه یازده در رتبه هفتم از نظر میزان برخورداری و توسعه یافتگی در بین مناطق یازده گانه شهر شیراز می باشد.

جدول شماره ۴: امتیاز و رتبه مناطق یازده گانه شهر شیراز از نظر شاخص بهداشتی درمانی بر اساس روش

اسکالوگرام

رتبه بهداشتی درمانی	امتیاز بهداشتی درمانی	داروخانه	آزمایشگاه	خانه بهداشت	مرکز بهداشتی درمانی	موسسه درمانی	منطقه
۲	۱۲	+	+	*/-	-	+	۱
۳	۱۱	*/-	*/-	*/-	+	*/-	۲
۱	۱۳	*/-	*/-	+	+	+	۳
۴	۹	-	-	+	+	-	۴
۳	۱۱	-	+	+	+	-	۵
۳	۱۱	+	*/-	+	-	*/-	۶
۶	۶	-	-	-	*/-	-	۷
۶	۶	*/-	-	-	-	-	۸
۵	۷	-	-	+	-	-	۹
۵	۷	*/-	-	-	-	*/-	۱۰
۷	۵	-	-	-	-	-	۱۱

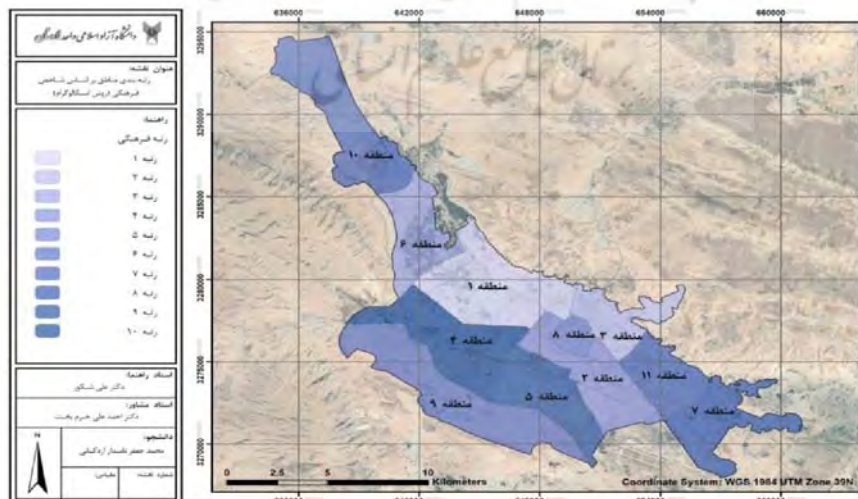

نقشه ۳: وضعیت شاخص بهداشتی درمانی در مناطق یازده گانه شهر شیراز بر اساس روش اسکالوگرام

شاخص فرهنگی:

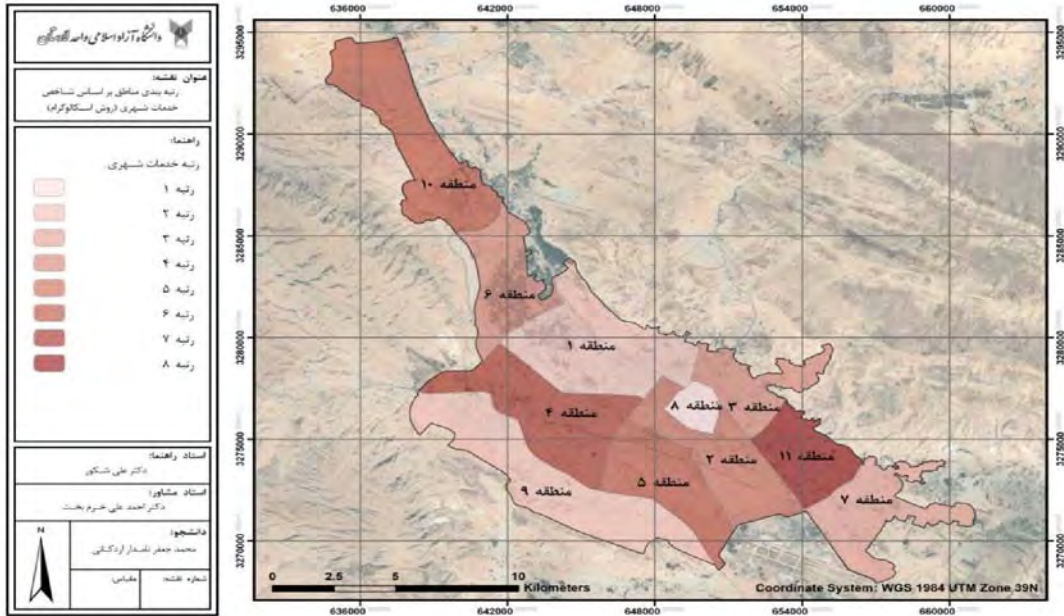
در این پژوهش سعی شده است از یکسری شاخص‌های فرهنگی قابل دسترس که لازمه توسعه پایدار گردشگری می‌باشد، استفاده نمود. طبق نتایج بدست آمده از روش انتخابی اسکالوگرام، منطقه یک در رتبه اول و مناطق سه و شش به ترتیب در رتبه‌های بعدی از نظر شاخص‌های فرهنگی انتخابی قرار گرفته است. لازم به ذکر است منطقه چهار در رتبه آخر می‌باشد که می‌توان به عنوان منطقه کم برخوردارتر معرفی نمود. جدول ۵: امتیاز و رتبه مناطق یازدهگانه شهر شیراز از نظر شاخص فرهنگی بر اساس روش اسکالوگرام

رتبه	امتیاز	کتابخانه	فرهنگسرا	سرانه	استخر	خانواده	سرانه باغ	پلیس ۱۰+	بیلورد	سینما	نگارخانه	ورزشی	سرانه فضای	منطقه
۱	۳۳	+	-	+	+	+	+	-	*/-	+	*/-	+	۱	
۲	۲۵	*/-	-	*/-	-	+	-	-	+	-	+	+	۲	
۳	۲۹	+	+	+	-	+	+	*/-	-	*/-	+	+	۳	
۴	۱۷	-	-	-	+	-	-	-	-	-	*/-	*/-	۴	
۵	۱۸	+	-	-	-	-	*/-	+	-	-	-	-	۵	
۶	۲۶	-	+	*/-	+	*/-	*/-	-	-	*/-	-	-	۶	
۷	۱۹	-	+	-	*/-	-	-	+	-	-	-	-	۷	
۸	۲۴	+	+	-	-	-	-	+	-	-	-	-	۸	
۹	۲۱	*/-	-	-	*/-	*/-	*/-	-	-	-	*/-	*/-	۹	
۱۰	۲۰	-	+	*/-	-	-	-	-	*/-	-	-	-	۱۰	
۱۱	۲۰	-	-	*/-	*/-	*/-	*/-	*/-	-	-	-	-	۱۱	

نقشه ۴: وضعیت شاخص فرهنگی در مناطق یازدهگانه شهر شیراز بر اساس روش اسکالوگرام

نقشه ۵: وضعیت شاخص خدمات شهری در مناطق یازدهگانه شهر شیراز بر اساس روش اسکالوگرام

ترکیب شاخص‌های پژوهش:

در انتها بر اساس نتایج بدست آمده از روش اسکالوگرام از نظر شاخص‌های کل زیست محیطی، بهداشتی درمانی، فرهنگی و خدمات شهری مناطق یک و سه در وضعیت بسیار برخوردار، مناطق دو، پنج، شش، هفت، هشت، نه و ده جزء مناطق برخوردار معرفی می‌شود. همچنین مناطق چهار و یازده جز مناطق تا حدودی برخوردار از نظر شاخص‌های انتخابی توسعه پایدار شهری قرار دارد که این امر با توجه به موقعیت جغرافیایی، اجتماعی و جمعیتی آنها باعث می‌گردد مدیران شهری نسبت به بررسی و احصاء مشکلات و کمبودها در اینگونه مناطق اقدام فوری و مؤثری انجام دهد. رفع نابرابری‌ها در شهرهای بزرگ می‌تواند باعث کاهش معضلات اجتماعی و افزایش بهره‌وری و رضایتمندی ساکنین گردد. چه بسا این موضوع منجر به کاهش آلودگی‌های زیست محیطی به عنوان یکی از مهمترین معضلات قرن حاضر گردد.

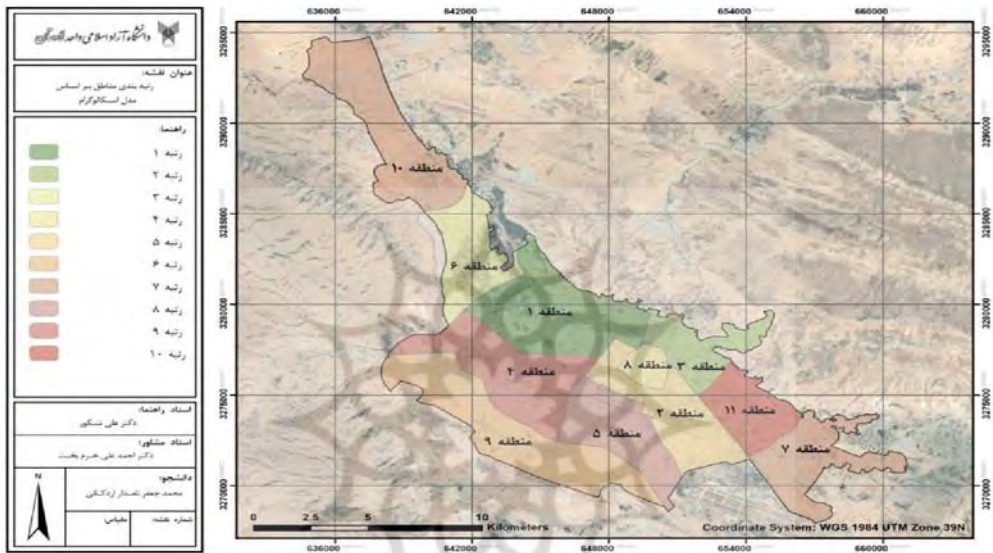
جدول ۷: امتیاز و رتبه مناطق یازده گانه شهر شیراز از نظر شاخص‌های زیست محیطی، بهداشتی درمانی،

فرهنگی و خدمات شهری بر اساس روش اسکالوگرام

رتبه کل	امتیاز کل	رتبه خدمات شهری	امتیاز خدمات شهری	رتبه فرهنگی	امتیاز فرهنگی	رتبه بهداشتی	امتیاز بهداشتی	رتبه زیست محیطی	امتیاز زیست محیطی	مجموعه
۱	۷۹	۲	۲۲	۱	۳۳	۲	۱۲	۴	۱۲	۱
۵	۶۷	۵	۱۸	۴	۲۵	۳	۱۱	۳	۱۳	۲
۲	۷۴	۴	۱۹	۲	۲۹	۱	۱۳	۳	۱۳	۳

۹	۴۹	۷	۱۳	۱۰	۱۷	۴	۹	۵	۱۱	۴
۸	۵۶	۶	۱۷	۹	۱۸	۳	۱۱	۵	۱۱	۵
۳	۶۹	۴	۱۹	۳	۲۶	۳	۱۱	۴	۱۲	۶
۷	۵۷	۳	۲۰	۸	۱۹	۶	۶	۳	۱۳	۷
۴	۶۸	۱	۲۵	۵	۲۴	۶	۶	۳	۱۳	۸
۶	۶۶	۲	۲۲	۶	۲۱	۵	۷	۱	۱۶	۹
۷	۵۷	۶	۱۷	۷	۲۰	۵	۷	۲	۱۴	۱۰
۱۰	۴۶	۸	۱۲	۷	۲۰	۷	۵	۶	۹	۱۱

نقشه ۶: وضعیت شاخص‌های زیست محیطی، بهداشتی درمانی، فرهنگی و خدمات شهری در مناطق یازده گانه شهر

شیراز بر اساس روش اسکالوگرام

جدول ۸: سطح برخورداری مناطق یازده گانه شهر شیراز از نظر شاخص‌های انتخابی بر اساس روش اسکالوگرام

شاخص توسعه یافتگی اسکالوگرام	مناطق	سطح برخورداری
۷۰-۱۰۰	یک و سه	بسیار برخوردار
۵۰-۷۰	دو، پنج، شش، هفت، هشت، نه، ده	برخوردار
۳۰-۵۰	چهار، یازده	تا حدودی برخوردار
۰-۳۰	-	کم برخوردار

نتیجه گیری

امروزه دستیابی به رشد و توسعه پایدار یکی از مباحث عمده کشورها به ویژه کشورهای در حال توسعه به شمار می‌رود. کشورهای در حال توسعه جهت جبران عقب ماندگی‌ها، فرار از فقر سیاسی، اقتصادی، فرهنگی و برای رسیدن به توسعه‌ای معتدل و همه‌جانبه که بتواند به بهبود وضع زندگی همه مردم منجر گردد، نیازمند شناخت صحیح و برنامه‌ریزی‌های مناسب و بهینه در سطح ملی و منطقه‌ای هستند. از آنجایی که یکی از جوانب و اهداف مهم برنامه‌ریزی توسعه کمک به مناطق کمتر برخوردار و اقشار فقیرتر جامعه و توزیع عادلانه امکانات و درآمدها با توجه به مزیت‌های نسبی مناطق و عقب ماندگی‌های آن‌ها می‌باشد ضروری است که به ارزیابی و اندازه‌گیری میزان توسعه یافتگی و سطح توسعه یافتگی و نقاط قوت و ضعف مناطق مختلف و بررسی شرایط بهبودی یا عدم بهبودی آنها پرداخته شود. علاوه بر این، همیشه این نگرانی وجود دارد که اعتبارات عمرانی، عادلانه توزیع نمی‌شود و سهم اختصاص یافته به برخی مناطق کمتر از نیاز نسبی آنها در مقایسه با مناطق می‌باشد. با توجه به اهمیت حفظ و پایداری شاخص‌های توسعه پایدار شهری و تأثیرگذار بودن بر میزان و کیفیت رضایتمندی ساکنین مناطق، توجه ویژه مدیران شهری در این زمینه بسیار مهم و می‌باشد. ۳۶ زیر شاخص در این خصوص و بعد از نظر سنجی از طریق پرسشنامه‌ای که توسط کارشناسان مختلف شهری و شهروندان تکمیل شد انتخاب گردید. بر اساس پژوهش انجام شده ایجاد اختلاف مکانی، فضایی، اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی کاملاً نمایانگر عدم وجود عدالت در نحوه چینش و پراکندگی امکانات شهری می‌باشد. طبق محاسبات انجام شده با روش اسکالوگرام از نظر این شاخص‌های مورد بررسی مناطق یک و سه در رتبه اول و دوم شهر شیراز قرار گرفته‌اند که در این خصوص منطقه یک با توجه به مرکزیت اقتصادی و تجاری شرایط توسعه یافته‌تری نسبت به سایر مناطق دارد. از نظر شاخص‌های مورد نظر بیشتر مناطق از جمله دو، پنج، شش، هفت، هشت، نه، ده با کسب امتیاز ما بین ۵۰ الی ۷۰ در رتبه برخوردار قرار گرفته‌اند که این موضوع نشان دهنده عدم فاصله بین این مناطق می‌باشد. بر اساس روش انجام شده و نتایج بدست آمده مناطق یازده و چهار با کسب امتیاز ۴۶ و ۴۹ از این نظر در شرایط تا حدودی برخوردار و در رتبه‌های آخر قرار گرفته است. نتایج کلی به شرح زیر آورده شده است:

معیار زیست محیطی: در این روش منطقه ۱ در رتبه اول و مناطق ۴، ۵ و ۱۱ در رتبه‌های آخر قرار گرفته‌اند (جدول شماره ۳).

معیار بهداشتی درمانی: در این روش مناطق ۳ و ۱ در رتبه‌های اول و دوم و مناطق ۷، ۸ و ۱۱ در رتبه‌های آخر قرار گرفته‌اند (جدول شماره ۴).

معیار فرهنگی: در این روش مناطق ۱ و ۳ در رتبه‌های اول و دوم و مناطق ۵ و ۴ در رتبه‌های آخر قرار گرفته‌اند (جدول شماره ۵).

معیار خدمات شهری: در این روش مناطق ۸، ۱ و ۹ در رتبه‌های اول و دوم و مناطق ۴ و ۱۱ در رتبه‌های آخر قرار گرفته‌اند (جدول شماره ۶).

ترکیب معیارهای چهارگانه: در این روش مناطق ۱ و ۳ در رتبه‌های اول و دوم و مناطق ۴ و ۱۱ در رتبه‌های آخر قرار گرفته اند (جدول شماره ۷).

پیشنهادها

مسئولان و مدیران برنامه‌ریزی و اجرایی در سطح شهرستان نیز علاقه‌مندند که در مورد توزیع عادلانه اعتبارات اطمینان حاصل کنند. به دلایل ذکر شده پیشنهاد می‌گردد که موضوع توزیع اعتبارات تملک دارایی‌های سرمایه‌ای در سطح استان، با دقت کامل مورد بررسی قرارگیرد و توزیع آن مبتنی بر روش شناخته شده و علمی باشد. با این نگرش شاخص‌مند نمودن توزیع اعتبارات عمرانی ضرورت ویژه می‌یابد. با توجه به تعریف جامع از توسعه پایدار مبنی بر اداره و بهره‌برداری صحیح و کارا از منابع مالی، تحقیق فوق این موضوع را نشانه می‌گیرد که به منظور رفع نابرابری‌های منطقه‌ای در شهر شیراز بایستی نگاه ویژه‌ای به نحوه پراکنش شاخص‌های توسعه پایدار گردشگری داشته باشیم. این مطلب می‌تواند زمینه بروز ناعدالتی‌ها، کم فرهنگی‌ها، بزه کاری‌ها و... را در فرهنگ شهرنشینی روز به روز کم و کمتر نماید تا بتوان یک شهر پایدار با شاخص‌های جهانی به منظور ارتقاء سطح شهرنشینی و رفاه شهروندان را پدید آورد. با نگاه جامع‌تر به این موضوع که توسعه پایدار بایستی جهت تأمین نیازهای نسل‌های بعدی نیز در نظر گرفته شود، وظیفه مدیران شهری ایجاب می‌کند نسبت به مطالعه و استفاده از نیروهای متخصص به منظور چیدمان بهتر و عادلانه‌تر شاخص‌های تأثیر گذار بر گردشگری اقدام نمایند تا نسل‌های بعدی نیز بتوانند این روند را ادامه و از موهبت‌های نظام توزیع برابر امکانات شهری بهره‌مند شوند. با توجه به نتایج تحقیق حاضر، مدیران شهری بایستی هرچه سریعتر نسبت به تشکیل دبیرخانه مرکزی برنامه‌ریزی شهری به منظور ارائه راه کارهای علمی تخصصی و حیاتی جهت رفع این نابرابری‌ها اقدام نموده تا بتوانند مشکلات شهری را در این زمینه رفع نمایند. نگاه تخصصی‌تر و به دور از مسایل سیاسی و زد و بند در بازننگری طرح تفصیلی خود یکی از ارکان‌های مهم ایجاد توسعه پایدار در شهر شیراز می‌باشد. نحوه پراکنش کاربری‌های مطرح شده در طرح تفصیلی بایستی به گونه‌ای باشد تا مردم ساکن سایر مناطق کم برخوردارتر شهر شیراز نیز بتوانند از تمامی امکانات شهری استفاده بهینه کنند. این امر می‌تواند در آینده منجر به کاهش نابرابری‌های منطقه‌ای و ارتقاء و شکوفا کردن توانمندی‌های گردشگری شهر گردد.

منابع و مآخذ:

- ۱- اطاعت، جواد؛ نیکزاد، روح الله (۱۳۹۵). تأثیر تقسیم‌بندی سیاسی فضا بر توسعه منطقه‌ای: مطالعه موردی: استان‌های سواحل جنوبی ایران، پژوهش‌های جغرافیای ایران، ۴۵، ۲: ۲۴۳-۲۲۷.
- ۲- افراخته حسن، رهنمایی محمدتقی، طهماسبی اصغر، ایمنی قشلاق سیاوش. (۱۳۹۵). تحلیل نابرابری‌های فضایی در توسعه منابع گردشگری (مورد مطالعه: استان اردبیل)، گردشگری و توسعه، ۵، ۱(۷): ۱۲۸-۱۰۷.
- ۳- امانپور، سعید؛ ملکی، سعید؛ حسینی، شهپریان. (۱۳۹۶). تحلیل فضایی پراکنش جمعیت و توزیع خدمات در مناطق کلانشهر اهواز، جغرافیا و آمایش شهری-منطقه‌ای، ۷، ۲۲: ۱۱۶-۹۹.
- ۴- درستی، امیرعلی، ادیبی سده، مهدی، ادهمی، عبدالرضا. (۱۳۹۷). تحلیل فرهنگی اجتماعی نقش سرمایه اجتماعی بر توسعه پایدار شهری در استان اصفهان، فصلنامه توسعه اجتماعی (توسعه انسانی سابق)، ۴، ۱۲: ۱۸۴-۱۶۷.
- ۵- رئیس، محمد و رئیس، اسماعیل. (۱۳۹۴). جستاری در سنجش توسعه یافتگی نواحی شهر شیراز. پژوهش و برنامه‌ریزی شهری، ۶(۲۱)، ۱۳۸-۱۲۱.
- ۶- سرایی، محمد حسین و شمشیری، مسلم. (۱۳۹۲). بررسی وضعیت گردشگری در شهر شیراز در راستای توسعه پایدار با استفاده از تکنیک SWOT، جغرافیا و برنامه‌ریزی محیطی، ۲۴، ۴۹: ۸۸-۶۹.
- ۷- شادالویی، فاطمه. (۱۴۰۰). بررسی تأثیر گردشگری در فرآیند توسعه پایدار شهری با تأکید بر نقش فرهنگ، پژوهش‌های گردشگری و توسعه پایدار، سال چهارم بهار شماره ۱ (۱۳): ۸۲-۷۵.
- ۸- ضرغام فرد، مسلم؛ مشکینی، ابوالفضل؛ پوراحمد، احمد. (۱۳۹۷). واکاوی جریان مسکن در نظریه‌های برنامه‌ریزی: دیدگاه تطبیقی و مقابله‌ای، فصلنامه جغرافیا و روابط انسانی، دوره ۱، شماره ۳.
- ۹- مولایی هشتجین، نصراله؛ دانش نظافت، علیرضا؛ معتمدی مهر، اکبر. (۱۳۹۵). مقایسه تطبیقی توسعه یافتگی مناطق شهری رشت با استفاده از روش‌های ارزیابی چند شاخصه، مطالعات برنامه‌ریزی سکونت‌های انسانی، سال یازدهم، شماره ۳۴: ۱۶-۱.
- ۱۰- مولایی هشتجین، نصرالله، معتمدی مهر، اکبر و علیرضا دانش نظافت. (۱۳۹۷)، تحلیلی بر توسعه یافتگی مناطق شهری رشت با استفاده از تکنیک تاپسیس و آنتروپی شانون، مهندسی جغرافیایی سرزمین، دوره دوم، شماره ۴، ۱۴-۱.
- ۱۱- میرزایی، سارا و زنگ آبادی، علی. (۱۳۹۹). تحلیل فضایی شاخص‌های گردشگری و توسعه شهری با رویکرد شهرشاد (مطالعه موردی: کلانشهر شیراز)، نشریه جغرافیا و برنامه‌ریزی، سال ۲۴، شماره ۷۳: ۳۷۹-۴۰۴.
- ۱۲- نادیان، م. (۱۳۹۲). ارزیابی مسابقات گردشگری ایران از ابتدای چهارم به برنامه پنجم توسعه. دوره تحصیلات تکمیلی. دانشگاه علامه طباطبائی تهران، ایران.

- ۱۳- نظریان، اصغر، شوهانی، نادر. (۱۳۹۵). توانمند سازی نظام مدیریت شهری بر اساس الگوی شهر شهروند مدار در ایلام، چشم‌انداز جغرافیایی (مطالعات انسانی)، سال ششم، شماره ۱۶:۱۵۱-۱۳۴.
- ۱۴- نظم فر، حسین؛ محمدی، چنور. (۱۳۹۶). سنجش کیفیت زندگی شهری (مطالعه موردی: منطقه دوشهر اردبیل)، مجله آمایش محیط، دوره ۱۰، شماره ۳۶، ۹۲-۶۹.
- ۱۵- یآوری، محمدکاظم؛ یزدانی، سعید و شیخ الاسلامی، علیرضا. (۱۳۹۷). بررسی اهمیت برنامه‌های ارتقاء کیفیت فضاهاى شهری با تأکید بر توسعه گردشگری، مطالعات مدیریت شهری، ۱۰، ۳۵: ۵۷-۴۳.

- 16-Chen, Y & Zhang, D. (2021). Evaluation and driving factors of city sustainability in Northeast China: An analysis based on interaction among multiple indicators, *Sustainable Cities and Society*, Volume 67, 2210.
- 17-- Mandić A, Kennell, J (2021). Smart governance for heritage tourism destinations: Contextual factors and destination management organization perspectives, *Tourism Management Perspectives*, Volume 39.
- 18-- Mutana, S & Mukwada, G. (2019). Are policies and guidelines shaping tourism sustainability in South Africa? Critical Success Factors for tourism sustainability governance in the Drakensberg Region, *Tourism and Hospitality Research*, 20(2), 198-109.
- 19-- Shidong Liu, Jianjun Zhang, Yuhuan Geng, Jiao Li, Yibo Wang, Jie Zhang (2021). Plausible response of urban encroachment on ecological land to tourism growth and implications for sustainable management, a case study of Zhangjiajie, China, *Ecological Indicators*, Volume 132.
- 20-- Wang, F.; Lu, Y.; Li, J.; Ni, J. (2021). Evaluating Environmentally Sustainable Development Based on the PSR Framework and Variable Weigh Analytic Hierarchy Process. *Int. J. Environ. Res. Public Health*, 18, 2836.

پرویشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی